

Malmö högskola
Lärande och samhälle
Barn Unga Samhälle

Examensarbete
15 högskolepoäng

Lekens betydelse för barns utveckling

En kvalitativ studie på Solens förskola

*The importance of play in children's development. A qualitative study
on a preschool*

Hengameh Moradzad

Lärarexamen 210hp
Barndoms- och ungdomsvetenskap
Datum för inlämning 2012-11-09

Examinator: Åse Piltz

Handledare: Ingrid Dash

Förord

Under studiens gång har jag haft motgångar men också framgångar. Stödet som jag har fått av mina nära och kära, har hjälpt mig att utveckla mig på många sätt och gett mig motivation och energi till att gå vidare med arbetet. Jag är väldigt glad och tacksam för både det som studien har framburit och det slutliga resultatet.

Ett stort tack till pedagogerna och förskolan som gjorde det möjligt att utföra denna studie. Tack för alla de åsikter, erfarenheter och kunskaper ni har berikat mig med och för tiden som avsatts.

Ett varmt tack till min handledare, Ingrid Dash, för allt stöd och all vägledning jag har fått av dig under studiens gång.

Jag vill gärna rikta ett varmt tack till mina barn, för allt tålamod, hjälp och förståelse för den tid jag har varit tvungen att avsätta till min uppsats.

Sist men inte minst vill jag även tacka Sara Berglund som var min handledare inledningsvis. Tack också till Heidi Hansson för språklig korrekturläsning, för att ha uppmuntrat och stöttat mig genom detta arbete.

Malmö, hösten 2012

Sammanfattning

Moradzad, Hengameh (2012) *Lekens betydelse för barns utveckling*

Malmö: Lärarutbildningen, Malmö Högskola

Syftet med denna kvalitativa studie är att undersöka pedagogers syn på den fria leken. Uppsatsen utgår från pedagogernas uppfattningar och upplevelser av den fria lekens betydelse för barns utveckling. Detta har undersökts genom intervjuer med tre verksamma pedagoger på en förskola i södra Sverige, vilken har getts det fingerade namnet Solens Förskola. Studiens teoretiska grundval baserar sig på forskningsområden som rör barns utveckling och lärande genom leken.

Resultatet visar på olika möjligheter för pedagogen att använda leken och för att stödja och hjälpa barnen att utveckla sitt sociala samspel och lärande. Studien visar även att pedagogerna anpassar verksamheten efter barnens behov och därför inte arbetar efter en särskild mall i det utvecklande arbetet. Det sociala samspelet barnen emellan är centralt i verksamheten medan pedagogerna har ett stort ansvar och spelar en väsentlig roll i lärandet. Pedagogerna arbetar med att stimulera, uppmuntra, bekräfta och stödja barn att utveckla sig i sin lek och sitt samspel med andra.

Nyckelord: Fri lek, lärande, samspel, social kompetens, styrd lek, utveckling

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	4
1. Inledning	8
1.1 Syfte och frågeställning	8
2. Metod	9
2.1 Metodval	9
2.2 Urval och genomförande	10
2.3 Forskningsetiska överväganden	11
3. Teoretisk anknytning	13
3.1 Vygotskijs sociokulturella teori	13
3.2 Den närmaste utvecklingszonen	14
3.3 Dion Sommers teori	14
4. Litteraturgenomgång	16
4.1 Vad är lek?	16
4.2 Fri lek och styrd lek	17
4.3 Social kompetens	18
4.4 Bråklek	18
5. Resultat, analys och teoretisk tolkning	20
5.1 Den fria lekens betydelse	20
5.2 Den fria lekens betydelse för lärande och utveckling	21
5.3 Pedagogernas syn på den fria leken	23
5.4 Socialt samspel	24
5.5 Pedagogernas syn på fri lek och vuxenstyrd lek	26
5.6 Verksamhetens förändring och dess påverkan på barn och pedagoger	30

6. Diskussion	32
6.1 Pedagogernas syn på den fria lekens betydelse för barns sociala utveckling och lärande	32
6.2 Pedagogernas olika uppfattningar kring egen inblandning i och styrning av barns lek	35
6.3 Pedagogernas förhållningssätt	36
6.4 Kritisk reflektion och slutsats	37
7. Referenser	38
Bilaga 1, Intervjufrågor	40

1. Inledning

Fenomenet lek har varit intressant att undersöka och studera för många forskare. Inom lekforskningen sägs det att leken är viktig för barns utveckling och lärande. Genom leken lär sig barn bland annat att samspela med andra och utveckla sin sociala förmåga.

Leken är en central del av förskolans verksamhet. Lekens betydelse för barns utveckling och lärande betonas i styrdokumentet. Enligt läroplanen är leken viktig och ett medvetet bruk av leken ska präglade förskolans verksamhet för att främja barns utveckling och lärande (*Läroplan för förskolan, Reviderad 2010*).

Den förskola där jag utfört min studie, har under ca ett års tid genomgått stora förändringar i form av ett förändrat arbetssätt. Barnen har nu fått större utrymme att leka fritt istället för att ha långa samlingar eller vuxenstyrda aktiviteter. Det är en medveten strategi som pedagogerna har kommit överens att använda, efter gemensam omröstning, för att stödja barnen i deras utveckling och lärande.

Med lekens betydelse för barns utveckling och lärande i fokus, vill jag i denna uppsats undersöka hur pedagogerna använder leken som ett verktyg i arbetet att hjälpa barnen utveckla den sociala kompetensen och lärandet. Pedagogens yrkesroll och arbetssätt är starkt bundet till läroplanen. Därför anser jag att denna studie är viktig; den belyser betydelsen av lek men i hög grad också pedagogens roll och inflytande över leken.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka pedagogers syn på den fria leken. Uppsatsen utgår från pedagogernas uppfattningar och upplevelser av den fria lekens betydelse för barns utveckling, t.ex. socialt samspel. Frågeställningarna är följande:

- Hur tänker pedagogerna kring den fria lekens betydelse för barns sociala utveckling och lärande?
- Vilka olika uppfattningar har pedagogerna när det gäller deras inblandning i och styrning av barnens lek?

2. Metod

I detta kapitel redovisas vilken typ av metod som har använts och hur det empiriska materialet har behandlats.

2.1 Metodval

Jag valde att undersöka och granska pedagogernas synsätt på den fria lekens betydelse för barns utveckling, t.ex. avseende socialt samspel, och lärande på förskolan. För att närma mig deras tankar har jag valt att utföra intervjuer med pedagogerna. Repstad (1988:9) menar att med respondentintervju får man direkt information om respondenternas egna åsikter, känslor, uppfattningar och upplevelser, vilket i detta fall innebär, att det som pedagogerna berättat är deras egna åsikter och upplevelser om den fria lekens betydelse för barns utveckling.

Jag har valt att genomföra kvalitativa intervjuer. May (2001:148) menar att med kvalitativa intervjuer etablerar man samtal med personer om ett specifikt ämne för att få deras syn på erfarenheter, känslor och upplevelser ämnet. I likhet med May menar Patel och Davidsson (2003:78) att syftet med kvalitativa intervjuer är att få en god inblick på respondenternas egna åsikter och uppfattningar om ett specifikt ämne. I detta fall handlar det om pedagogernas synsätt, åsikter och egna tankar om lekens betydelse för barns utveckling och lärande, samt deras syn på barns lärande. Patel och Davidsson (2003:78) menar att i semistrukturerade intervjuer, där samma frågor ställs till alla respondenter, ställs frågorna i en viss ordning, det vill säga enkla frågor först och därefter fortsätter intervjun med mer avancerade frågor. Detta ger respondenterna större frihet att själva formulera och utveckla sina svar. Även enligt May (2001:149) leder denna metod till att respondenterna får möjlighet att besvara frågorna med egna ord och kunna utveckla sina svar.

Repstad (1988:49) menar att intervjuplatsen kan påverka intervjuresultatet. Det ska vara en ostörd neutral plats som känns hemma för respondenterna. Därför utfördes intervjuerna enskilt och pedagogerna fick välja vilken lokal den skulle genomföras i. Anledningen var att det skulle kännas så bekvämt som möjligt och att pedagogerna skulle få möjlighet att kunna svara på frågorna utan att känna sig pressade framför sina kollegor, det vill säga att svaren skulle vara spontana. Varje intervju varade ungefär en timme.

Repstad (1988:47,48) anser att det finns många fördelar att spela in kvalitativa intervjuer. Intervjuaren behöver inte anteckna och kan i stället koncentrera sig mer på vad

respondenterna säger och det är en stor fördel att ha en bokstavig återgivning av intervjuerna i analysfasen. Därför valde jag att spela in samtalet med en digital diktafon. Jag utgick från en frågelistan men beroende på vad respondenterna svarade ställde jag kompletterande frågor som krävde mer utvecklade svar. Se intervjufrågorna i bilaga 1.

2.2 Urval och genomförande

Under intervjuerna försökte jag vara neutral, på så vis att jag ställde öppna frågor, med inriktning på Hur? och Vad? men undvek egna kommentarer och synpunkter. Innan jag gjorde intervjuerna, var jag medveten om att en intervjusituation kan skapa viss oro och spänning för de intervjuade. Detta visade sig dock inte vara aktuellt vid mina intervjuer, vilket jag inte visste förrän efter intervjuerna. Medvetenheten om att oro och spänning kunde uppstå, gjorde att jag valde att utgå från ”tratt-tekniken”, vilken enligt Patel och Davidsson (2003: 74) bygger på att frågeställningarna börjas med öppnare frågor och därefter går intervjuaren till de mer specifika frågorna. Patel och Davidsson anser att metoden motiverar intervjupersonen till att tala om det som han/hon känner sig bekväm med, och som gör att personen känner sig mer avslappnad i situationen. När intervjuerna var färdiga överförde jag ljudfilerna till min dator för att sedan transkribera och ordagrant skriva ner dialogerna i textdokument. Fördelen var att jag hade möjlighet att lyssna på intervjuerna flera gånger genom att använda denna metod.

Intervjuerna utfördes med tre pedagoger från samma avdelning. Anledningen till urvalet var att de arbetar med samma barngrupp. Jag var intresserad av deras personliga åsikter, förhållningssätt och uppfattningar kring barns fria lek. I studien har förskolan och samtliga pedagoger fått fingerade namn för att vara anonyma.

När jag hade valt ämnesområdet för studien, valde jag att kontakta Solens förskola som jag känner till sedan tidigare, för att utföra undersökningen där. Den ligger i ett invandrartätt bostadsområde där de flesta av barnen har en annan etnisk bakgrund än svensk. Jag åkte dit och berättade om min studie, samt dess syfte. Jag fick en positiv respons och därefter träffade jag de tilltänkta pedagogerna och informerade dem om min studie. De tre pedagogerna arbetar med barn som är mellan fyra och fem år, och alla tre visade intresse att delta i undersökningen.

Första intervjun utfördes med Gun som är 56 år. Hon har arbetat som förskollärare i 35 år. Hon trivs bra med sitt yrke som förskollärare och har arbetat på Solens förskola i tio år.

Andra intervjun utfördes med Linda som är 53 år. Hon är barnskötare i botten men har läst flera olika och speciella utbildningar, och nu jobbar hon som barnpedagog. Linda har jobbat

20 år i verksamheten, varav tio år med barn som har behov av särskilt stöd. Hon har jobbat i nio månader på Solens förskola som resurspedagog för två barn med behov av särskilt stöd.

Tredje intervjun utfördes med Petra som är 56 år. I botten är hon barnskötare med vårdinriktning och sedan har hon studerat vidare som förskollärare. Hon har arbetat 22 år i verksamheten, varav tio år på Solens förskola.

När jag började studien var huvudtanken att intervjua samtliga pedagoger som arbetade på förskolan. Meningen var att få en bredare syn genom att intervjua många personer, men eftersom jag samtidigt ville skapa en bättre och djupare förståelse för pedagogernas synsätt och egna tankar om leken, valde jag istället att enbart intervjua tre pedagoger.

De pedagoger som intervjuades var i ungefär jämförbar ålder, alla hade arbetat tämligen många år och ägde alltså en bred erfarenhet. De hade även det gemensamt att de alla arbetat på Solens förskola före och efter förändringen av verksamhetens innehåll, som innebar att gå från många samlingsstunder/begränsad fri lek, till få samlingar/mycket utrymme för fri lek. På så sätt fick jag även ett jämförelsematerial för min empiri; det tidigare verksamhetsinnehållet med fler samlingar och avbrott, och det som man arbetar efter nu, med mer utrymme för fri lek och därmed färre avbrott i barnens tillvaro i förskolan. Eftersom jag enbart intervjuade tre pedagoger kan jag inte säga att denna studie bevisar majoritetens uppfattning av den fria leken, däremot har jag kunnat peka på olika synsätt gällande leken och olika sidor av utveckling och lärande.

2.3 Forskningsetiska överväganden

Alla respondenterna informerades före intervjuerna om de grundläggande individskyddskraven som Vetenskapsrådet har ställt upp (*Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, 2002: 5: ff.). Det står att vid undersökningar ska alla forskare utgå från de fyra huvudkraven.

Informationskravet: respondenterna informerades om syftet med undersökningen och att det är frivilligt att delta i den. Efter att respondenterna gav sin godkännande började jag intervjua dem.

Samtyckeskravet: respondenterna informerades om att de som deltar i en undersökning har rätt till att bestämma på vilka villkor de ska delta samt hur länge de vill göra det. De har även rätt till att när som helst avsluta sin medverkan.

Konfidentialitetskravet: Respondenterna informerades att all information och uppgifter om deltagarna i undersökningen skall skötas på ett sådant sätt att de ska vara praktiskt omöjligt att

Hengameh Moradzad

identifiera pedagogerna valde att vara anonyma i studien och därför har fingerade namn på såväl personal som förskola använts.

Nyttjandekravet: Respondenterna informerades att insamlade uppgifter bara kommer att användas i forskningssyfte. Respondenterna har också erbjudits vars ett exemplar av den färdiga studien.

3. Teoretisk anknytning

I det här kapitlet behandlas den litteratur och de teorier som anses betydelsefulla för analysdelen. Det finns många teorier om leken men i denna studie fokuseras det på två teorier, Vygotskijs och Sommers.

Lev S Vygotskij (1896-1934) hade sitt ursprung i Vitryssland (Dåvarande Sovjetunionen). Med tiden blev han en av förgrundsgestalterna inom psykologins moderna forskning. 1936, ca två år efter Vygotskijs död, förbjöds hans texter och teorier eftersom de ansågs fientliga mot Sovjetstaten. Först 1962 påbörjades översättningen av hans verk till västerländska språk, vilket snabbt väckte stor popularitet.

Dion Sommer (1948-) är professor och verksam i USA men även i Århus, Danmark. Sommer är en välrenommerad forskare och författare, känd för bl.a. tre synsätt (kompetenser) som används inom psykologin.

Anledningarna till urvalet är flera. De representerar olika världsdelar, epoker samt olika syn på begreppet utveckling och lärande. Genom att använda två perspektiv berikas analysen.

3.1 Vygotskijs sociokulturella teori

Vygotskij menar, enligt Dysthe (2001), att gemenskap och social medverkan är en grundförutsättning för lärande och förståelse av omvärlden. Samspelet med omgivningen, dess påverkan och influenser är avgörande för hur människans kontakt med sin omvärld kommer att se ut i framtiden.

Barns verklighet påverkas och bestäms av den omgivning som är med och formar dem. Genom att samspela och agera tillsammans med andra lär sig människan att fungera i grupp, och därmed förstå koderna för det regelverk, synligt eller osynligt, som gäller för det. Vygotskij menar att denna form av lärande kan ses som social praktik, ett socialt lärande som måste ske gemensamt med andra, och inte kan utvecklas genom enbart individuella handlingar. Relationer med andra är i fokus, enligt honom, för att människan ska kunna utvecklas till en varelse med förståelse och kunskap om andra människor, vilket i sin tur gör att hela gruppens förståelse ökar.

Det sociokulturella perspektivet erbjuder, enligt Vygotskijs tankar, möjligheter att se leken som forum för gemensamt lärande och som en social aktivitet där barn tränar gemenskap.

Dysthe (2001:39) formulerar det så här: ”Det sociokulturella perspektivet visar tydligt att viljan att lära beror på upplevelsen av meningsfullhet, vilket i sin tur beror på om kunskap och lärande betraktas som viktiga i de grupper man ingår ”

3.2 Den närmaste utvecklingszonen

Vygotskij menar, enligt Lillemyr (2002) att det är viktigt att skilja på två utvecklingsnivåer; den existerande utvecklingsnivån samt den potentiella utvecklingsnivån. ”Avståndet” mellan dessa nivåer kallas utvecklingszon.

Den existentiella utvecklingsnivån utmärks av den nivå där barnet befinner sig, och den kunskap och självständighet det lärt sig.

Den potentiella utvecklingsnivån kännetecknas av att barnet erbjuds kunskap och inlärningsmöjligheter på sin nivå, dock ett steg före, alltså kommande utveckling. Det finns ingen färdig gräns eftersom de olika utvecklingsnivåerna går in i varandra via utvecklingszonen. Inläring sker konstant och behöver också kontinuerligt uppdaterad kunskap för att barnet ska kunna tillgodogöra sig den nya kunskapen.

Barnets utveckling till självständighet utvecklas genom samspel med andra barn, med mer kunskaper och erfarenheter, eller genom handledning av vuxen (Vygotskij enligt Lillemyr 2002)

3.3 Dion Sommers teori

Sommer (2005) nämner tre synsätt som används inom psykologin. Dessa är ”Kompetenser som potentialer”, ”Kompetenser som utvecklade förmågor” och ”Kompetenser som utföranden och prestationer”.

- Synsättet ”Kompetenser som potentialer” innebär att en människa föds med oändliga möjligheter och förmågor, ännu inte utvecklade.
- Synsättet ”Kompetenser som utvecklade förmågor” innebär att en människa föds med vissa medfödda förmågor som aktiveras först i kontakt med andra, t.ex. det första leendet. Barnet lär sig en viss respons vid en viss aktivitet, medvetenhet skapas och på så vis upprepas, som i detta exempel, leendet.

- Synsättet ”Kompetenser som utföranden och prestationer” innebär att det som barnet gör och utför är likvärdigt med dess kompetens, medan de kompetenser som inte används för tillfället, inte heller räknas.

Sommer är övertygad om att barnet redan vid födelsen är en kompetent varelse i den bemärkelsen att det ska ses som en motståndskraftig individ, med egna utvecklingsmöjligheter och egna förutsättningar. Barnets individuella utveckling sker genom samspel med andra, där barnets egen referens ska gälla som normal, utan att ställas i jämförelse med andra. Här spelar vuxna en avgörande roll, eftersom barn erövrar ny kunskap och kompetens mycket beroende på uppmuntran, stöd och stimulans, dvs. kompetens som potential.

4. Litteraturgenomgång

I det här kapitlet presenteras den litteratur som används inom forskningen och som jag använt mig av i undersökningen. Litteratur som handlar om betydelsen av barns lek är mycket omfattande och här presenteras ett urval som känns relevant för denna studie.

4.1 Vad är lek?

Enligt Hangaard Rasmussen (1988: 126) är ordet lek synonymt med fri rörelse, att svänga och svaja, springa och skutta utan ett direkt synbart mål för ögat. Han menar också att ett utmärkande drag för leken är att den vid första anblicken kan ge ett orationellt och virrigt intryck. Hangaard Rasmussen (1988:78) menar ”att lek och fantasi hänger ihop som siamesiska tvillings”, och att fantasin är ständigt närvarande hos barn som leker. Vidare anser Hangaard Rasmussen (1988: 30) att leken i sig innehåller många olika parametrar, alla förbundna med varandra. Det är en självvald eller spontan aktivitet, med egna ramar och en stor mångfald av verklighet blandad med fantasi. Öppenheten och den fria tanken som erbjuds barn i leken gör att de kan skapa sig olika sätt att ta hand om och bearbeta de regler och ideal som styr verkligheten.

Enligt Lillemyr (2002: 45-46) är leken ett fritt forum, där barn får prova det som de kan men även utmana sig själv. De får energi, motivation att prova nya infallsvinklar samtidigt som de utvecklar sociala och kognitiva förmågor. Genom leken som en allsidig aktivitet, prövar de nya roller och bearbetar sina känslor. Vidare menar han att barnens självständighet och ansvarstagande övas upp genom leken eftersom de har viss kontroll över sina egna handlingar och konsekvenserna av det.

Knutsdotter Olofsson (2003: 69) skriver om vikten av det som sker omedvetet hos barn genom leken. Hon kallar det ”omedvetet klagörande, undersökande och experimenterande” och menar vidare att om barn får frågan om vad de lärt sig av sin lek, så är det svårt för dem att förklara. De bara vet. Enligt henne ”leder lek till glädje och mental hälsa – hela livet”. Vidare menar hon att påhittighet och kreativitet är barns drivkrafter i leken, där de befinner sig i total närvaro och glömmer både tid och rum. De prövar sina känslor, lär sig kompromissa, ta hänsyn och övar ständigt sitt samspel och sin sociala kompetens.

Vygotskij anser, enligt Hägglund(1989: 36-39) att barns alla olika faser och processer i livet påverkas av leken och dess viktiga betydelser för utvecklingen. Vidare menar Vygotskij

att i leken känner barnen sig fria utan att vara begränsade av olika situationer. De barn som styrs av situationer, är de riktigt små, under tre års ålder. De styrs, enligt honom, av objekten, av det som de hör, upplever och känner för stunden och tänker enbart på det som påverkar dem just nu. Leken blir ett redskap för barnen att separera objekt från tanke. Därför kan t.ex. en befintlig pinne eller käpp snabbt omvandlas till en användbar häst.

Enligt Hägglund (1989), anser Vygotskij att leken är ursprunget och källan till barns utveckling. I leken tål barn mer än annars, står ut med svårare regler och omständigheter än vad som bjuds i det dagliga livet, och betar sig också självständigare, klokare och mognare än vanligt. Vidare menar han att en potentiell utvecklingszon skapas i lekens forum, att de svårigheter eller klurigheter som barnet behöver lista ut egna lösningar på, gör att de utvecklas mer.

4.2 Fri lek och styrd lek

Vygotsky anser, enligt Pramling, Samuelsson och Asplund, Carlsson (2003: 220) att den fria leken i sig inte existerar, eftersom alla barn är påverkade av den miljö, kultur och de traditioner som varit med att forma dem. Samspelet i leken påverkas, enligt honom, också av de mönster och kunskaper som är nedärvda och vanligt förekommande i barnens tillvaro.

Lillemyr (2002: 50) betonar framförallt vikten av barnens perspektiv, där lek är något roligt. Den fria leken tycks vara det som ger mest innehåll för barnen eftersom de själva är med och styr upp former, regler och innehåll.

Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003: 214) anser att det är av största vikt att barn själva får utforma sin lek, utan att ständigt finslipas av vuxnas inblandning och att barnens lust att leka och skapa alternativa fantasivärldar får fritt spelrum.

Enligt Tullgren (2003: 20) beskriver Erikson leken som läkande och som en möjlighet för barnet att hela sig själv, men även att lek kan användas som ett medel för att observera och behandla barn. Han ser också leken som barnens eget verktyg. Ett verktyg och redskap att användas till att hålla vuxna och vuxenvärlden på lagom hanterbart avstånd. Därför menar han att vuxna inte ska blanda sig i barns lek.

Lillemyr (2002: 268) anser att leken, när den används som metod av pedagogerna, är styrd, antingen spontant eller planerad. Enligt Lillemyr styr man leken på olika sätt: ”Direkt och utifrån, genom att pedagogen ingriper, indirekt, genom att förbereda för leken med miljö och material, eller direkt och inifrån, genom att pedagogen själv deltar i leken”.

Vidare menar Lillemyr (2002: 258) att bråk och kontroverser inte går att undvika i leken, men att stor försiktighet och respekt ska iaktas av de vuxna innan de lägger sig i barnens lek.

4.3 Social kompetens

Lillemyr (2002: 46) menar att leken har stor betydelse för barn när det gäller socialt samspel. Alla faktorer samverkar, både kognitivt och socialt, och skapar genom detta en förebyggande effekt på barnen redan i förskolan. Genom att barn får pröva sina teorier och känslospel tillsammans med andra, utvecklas förmågan till kommunikation, empati och förståelse i hög grad.

Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003: 52-53) anser att ”Leken är social, emotionell och kognitiv samtidigt”. Det finns en ständigt pågående kommunikation mellan barnen, något som behövs för att få vara delaktig, för att lyssna av varandra, men också för att ibland avstanna och ändra på det som gällt dittills. Det kräver mycket av lekens deltagare, menar författarna, och pekar på vikten av att alla barn som deltar i leken också tar ansvar för sin roll.

Enligt Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003: 216) menar Kärrby att lek utvecklas genom kommunikation, hänsynstagande och lyhördhet, samt att barnen genom leken ständigt får nya kunskaper, att läggas till de förra när det t.ex. handlar om samspel.

Knutsdotter Olofsson (2003: 135) menar att leken är överlägsen alla andra former av sysselsättning för barnen när det gäller samspel och social kompetens. Genom leken tvingas de att lyssna på och läsa av varandra, kompromissa, ta hänsyn, vänta på sin tur – och allt ska sedan passas ihop.

4.4 Bråklek

Humphreys och Smith menar att ”Bråkleken huvudsakligen består av två element: *kamp* och *jakt*” och anser att det krävs mycket av de inblandade i en bråklek för att kunna förstå varandra och klara av att jaga och kämpa på rätt sätt (Humphreys och Smith citerade i Hangaard Rasmussen, 1993: 81). Knutsdotter Olofsson (2003: 106, ff.) menar att vuxna kan ha en utvecklande roll när det gäller krigslek/bråklek. Enligt henne är bråkleken en del av pojkars sätt att vara, ta plats och utmärka sig i olika styrkedemonstrationer. Hon menar vidare att både pojkar och flickor attraheras av spänning, av skrämsel och jakt i leken. Även om

flickor har samma tillgång till och samma utbud av leksaker/vapen så attraheras de inte av dem på samma sätt som t.ex. sina bröder. Med rätt och intresserad hjälp av vuxna, och vid rätt tillfälle, kan bråklekens farliga och eventuellt hotfulla konturer mattas av och bli den arena för barnen att mötas på som leder till utveckling. Vidare menar hon att leken ger utrymme för att bolla med det som barnet lärt sig, en form av träningsarena, där de får öva sig mot och tillsammans med andra barn. Lek är lek och där gäller också lekens regler. Bryts någon av reglerna eller om barnen blir arga på varandra på riktigt, så tar leken också slut.

Hangaard Rasmussen (1993: 81-83) anser att bråkleken kräver en hel del av de vuxna i form av tolerans och förståelse eftersom den oftast är starkt utrymmeskrävande och också innebär mycket fysisk kroppskontakt. Enligt Hangaard Rasmussen (1993), pekar flera forskare (Aldis, 1975), Blurton Jones, (1978) på att föräldrarna är delaktiga i att barn leker bråklekar, på så vis att de redan tidigt har busat med sina barn, lärt dem leka tafatt, låtit barnen jaga dem osv. Riktigt små barn leker inte bråklekar på eget initiativ, utan börjar med detta först efter två års ålder.

Knutsdotter Olofsson (2003: 137) menar att lekens påverkan på barn är så mycket större än vad vi vuxna kan tänka oss. För barnet är det en rolig sak att leka, även om det rör sig om svåra saker som trauman och krig, eftersom det i leken skapas en låtsas- och fantasivärld där barnets egna regler styr. Där råder trygghet och harmoni, vilket ger barnet egna utrymmen att bearbeta, förstå och kunna hantera världen.

5. Resultat, analys och teoretisk tolkning

I det här kapitlet redogörs för resultat och analys av studien. Det är indelat i olika teman utifrån respondenternas svar på frågorna om lekens betydelse för barns utveckling och lärande, samt vilka olika uppfattningar de har om delaktighet i barns lek på förskolan.

5.1 Den fria lekens betydelse

Linda, Gun och Petra är alla samstämmiga när de menar att den fria leken är positiv och viktig för barn. De använder sig dock av olika beskrivningar för att förklara vad det viktiga består av.

Linda anser att det viktigaste med lek är att den berikar barnen därför att de samtidigt lär sig mycket om livet. ”Leken speglar livet som det ser ut och som man upplever det. Ibland blir det fel i leken, precis som i livet, men det är ett sätt för barnen att lära sig koderna för hur det fungerar människor emellan. När barnen är i leken så känner, ser, doftar och hör de allt”.

Gun menar att den fria leken är viktig, därför att barnen speglar sig i umgänget med andra, samtidigt som den speglingen gör att förståelsen för andra barn och deras beteende ökar. ”Det är av värde för oss människor att vi förstår sammanhanget vi befinner oss i, hur vi fungerar, andra fungerar och hur verkligheten ser ut”.

Glover (1999) enligt Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson, (2003: 42) anser att i början av livet handlar lek om att upptäcka den fysiska världen, för att därefter successivt övergå i rollek. Vidare menar författaren att barn använder både kroppen, språket och olika slag av material för att utforma sina erfarenheter, vilket leder till att deras värld blir meningsfull.

”Det viktigaste med den fria leken är de oändliga möjligheterna till utforskning” säger Petra och menar vidare att det genom utforskandet också krävs närvaro, att man är medveten om vad det är man vill. ”Barnens egna tankar och idéer styr leken, till exempel av saker som hänt, upplevelser, eller händelser tidigare i livet som de då får möjlighet att bearbeta genom lek. Dessa saker uppfyller barnens tankar hela tiden och leken blir därmed ett sätt för dem att bearbeta och konkretisera”, säger Petra.

Knutsdotter Olofsson (2003) menar att i lekens form bearbetar barn sina upplevelser genom att minnas, uttrycka, vrida och vända på dem tills det blir tydligt och klart.

Vidare menar Petra att så snart man märker att ett barn är intresserat av något, visar intresse utöver det vanliga, kan leken användas för att lära. ”Man sätter sig hos barnet, tar del i det de håller på med och observerar det som sker. Om det fastnar har man möjligheter att visa på alternativ för att komma vidare”. På så sätt menar hon att ett ökande intresse skapas hos barnet även om det är tämligen litet.

Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003: 59) pekar i sin bok på att det som reglerar och styr barns lek är deras egna upplevelser och erfarenheter. Det som barnen har varit med om formar också deras lek, och pedagogik beskrivs av författarna som att möta barnen på deras nivå för att hjälpa dem utveckla och förstärka sina förmågor och tankesätt.

Närvaro och närhet poängteras av både de intervjuade och av författarna och är centralt för pedagogernas roll när det gäller barns lek. Pedagoger ska vara närvarande, möta barnet och svara på det som rör sig i barnets tankar just då både när det rör sig om lek och lärande. Just närheten är av betydelse, eftersom små barn inte uttrycker sig med ord utan istället använder hela sin kropp som uttrycksmedel.

Petra anser också att det är betydelsefullt att ha ett planerat tema i arbetet med barnen, så att det blir något vuxenstyrt samtidigt som det lämnas mycket utrymme åt barnen, och säger också: ”Barn måste få tänka, fundera och skapa nya frågor i huvudet och på så sätt väcks deras intresse för nya saker”. När information ska bearbetas så behöver det finnas utrymme för frågor, så att barn får tänka på djupet, ställa nya frågor och kunna bearbeta igen, säger hon och tillägger ”På så sätt skapas engagemang, och information fastnar lättare, en process som leder till livslångt lärande”.

Det som Petra uttrycker stämmer väl överens med det som står i läroplanen; förskolan har stor betydelse när det gäller livslånga lärandeprocesser, att grunden läggs där, och likaså nämns vikten av att arbeta med inriktning på tema, eftersom det ökar både känslan av sammanhang och mångsidighet åt barnen. ”Barn söker och erövrar kunskap genom lek, socialt samspel, utforskande och skapande, men också genom att iaktta, samtala och reflektera”. (*Läroplan för förskolan*, Reviderad 2010).

5.2 Den fria lekens betydelse för lärande och utveckling

Linda menar att det som också gör lek viktigt är att vuxna kan hjälpa barnen att hitta verktyg till att kunna fungera i vardagssituationer, och säger vidare att ”Målet ska vara en grundtrygghet att få med sig i livet för att kunna utvecklas och bli en trygg medborgare i samhället och med den fria leken kan man uppnå alla mål i läroplanen”.

På Solens förskola har man gjort om gården genom att barnen har planterat olika växter och fruktträd. ”Barnen lärde sig mycket. Det var väldigt kreativt”, säger Linda. ”Barnen har efter förändringen blivit mer engagerade, fantasifulla och kreativa, samtidigt som vi har uppnått läroplanens mål, som säger att leken är viktig.” Enligt läroplanen ska ett medvetet bruk av leken prägla förskolans verksamhet för att främja barns utveckling och lärande.

Gun anser också att leken har stor betydelse för barns lärande och att det är genom leken man får använda sin fantasi, sitt tänkande och sin kreativitet. ”Barn utvecklar strategier och tankar, lär sig fatta beslut och ta ansvar för sig själva. Det ger dem en form av helhet av sig själva och omgivningen”, säger Gun. Hon påpekar också att ifall leken styrs av vuxna, är det viktigt att barnen får en lång sammanhängande tid, för sin lek för att kunna leka klart. Hangaard Rasmussen (1988) lyfter fram vikten av lek i barns fantasi. Författaren menar att lek och fantasi hör ihop och att barns fantasi blir tydligare när de leker. Likt Hangård Rasmussen, framhåller Knutsdotter Olofsson (2003:22) att barns fantasi stimuleras och utvecklas genom leken och menar att barn använder sina egna erfarenheter och upplevelser som grund, men att de förändras och formas om, beroende på vad barnet leker och vad det vill åstadkomma. Den ständigt pågående kreativa processen hos barn påverkas av dels det välbekanta och dels det nya för dem. Det nya som barn möter, väcker fantasin och de får andra associationer och liknelser att addera till tidigare erfarenhet eller kunskap. Knutsdotter Olofsson kallar det för ”ett möte mellan barnets yttre och inre värld”.

Petra kopplar den fria leken till social kompetens och säger att barn genom den fria leken lär sig att förhandla, utveckla strategier och kompromissmöjligheter. ”Oftast klarar de det alldeles utmärkt, om inte vi vuxna går in för tidigt och bryter och kommer med våra lösningar”, säger hon och fortsätter ”Samspelet mellan barnen får ett annat utrymme i den fria leken än i den vuxenstyrda, och de lösningar som barnen kommer fram till varar oftast längre, accepteras lättare och genererar i sin tur färre konflikter”.

”De blir duktiga på att prata med varandra, att föra fram sin åsikt, men även på att lyssna. Det är betydelsefulla redskap att ha med sig i livet, både i skolan och som vuxen”.

Frönes (1995, enligt Johansson och Pramling Samuelsson, 2007:19) pekar på de ständiga förändringar som erbjuds barnen genom lek. För barn gäller andra spelregler än för vuxna, rätt eller fel är inte lika avgörande, utan det finns en tolerans hos barn som också innefattar en acceptans för denna föränderlighet. Leken blir en grund och plattform för barn att utgå ifrån när det gäller att samspela och kommunicera med andra. Enligt Frönes är denna kompetens grundläggande för barns skapande- och inlärningsmöjligheter.

5.3 Pedagogernas syn på den fria leken

Enligt Linda innebär den fria leken både fördelar och nackdelar. Fördelarna är t.ex. kunskap och lärdomar för barnen, nackdelar som hon nämner, kan vara när ett barn vill bestämma över leken hela tiden, och hur det skapar konflikter, men att man som närvarande vuxen, och pedagog, också får möjligheter att hantera och lösa dem. "Eftersom jag arbetar med inriktning på barn som har behov av särskilt stöd, ser jag gärna den fria leken som en möjlighet och ett redskap eftersom jag då kan observera barnen och lära sig mer om dem, deras behov, svagheter och styrkor". På så sätt menar hon att hon kan se var hindren finns och hitta redskap till att hjälpa barnen för att stärka dem i olika situationer så att de kan gå vidare.

Gun upplever att den fria leken egentligen inte är så fri som det låter. Hon refererar till Solens förskola, där hon anser att den utökade tiden för den fria leken kan vara ett hinder på bekostnad av den pedagogiska delen. Hon anser att barnen oftast behöver hjälp i sin lek och hur man bygger upp en lek. Guns åsikt här, till skillnad från Lindas, är att det krävs struktur för att alla som ingår i leken ska känna sig delaktiga och få vara med, och påpekar att den fria leken kan bli destruktiv utan vägledning. "Barn behöver hjälp med att sätta upp regler och förstå koderna. Om t.ex. ett barn jämt vill vara hund, ska man som pedagog observera varför, eftersom det kan handla om makt och att någon vill bestämma hela tiden". Gun pekar på att det är pedagogerna som ska observera hur mycket varje barn kan i det sociala samspelet när det handlar om att ge av sig själv och ta emot av någon annan. Om barnen klarar det bra då kan man släppa dem lite, men Gun tycker också att man som pedagog ibland ska gå in i leken, för att observera och dokumentera hur det fungerar. "Jag tycker det är bra att ha en frågeställning och arbeta utefter den", säger hon.

På förskolan har Gun upplevt leken som ett hinder många gånger. "Barnen har kanske inte tidigare haft möjlighet att leka med syskon, kusiner eller grannar i den här rolleken, där man hittar sin plats, och vem som bestämmer på ett fint sätt, vilket kan leda till att en som är stark blir starkare medan de andra fortsätter att vara undergivna". Hon anser inte att leken blir utvecklande om det är bara en som bestämmer. I leken ska man träna, bl.a. samspel. Är man exempelvis lillasyster i sin familj ska man kunna få chansen att vara mamma i leken och bestämma. Som pedagog kan man då inte enbart observera utan ska även vara med för att stärka upp samspelet barnen emellan. "Jag tycker att den fria leken ska vara kontrollerad, på så sätt att vi pedagoger är närvarande på ett positivt sätt". Hon säger att "om man lämnar en barngrupp för sig själv och aldrig är med i leken och observerar den, kan resultatet istället bli

destruktivt”. Gun menar att samlingen ger barnen större möjligheter att lära sig andra saker också, med hjälp av pedagogerna, som t.ex. att sitta stilla, koncentrera sig.

Petra ser många möjligheter med den fria leken och säger samtidigt att även om det är fri lek så har pedagogerna full kontroll och observerar allt. ”Vi är inte framträdande i den fria leken men finns där, hela tiden”.

Observationer av den fria leken innebär också, enligt Petra, flera fördelar. Som exempel nämner hon språket och möjligheter att uttrycka sig. ”Vid samling är det alltid någon som pratar mer än andra och de som behöver extra tid kommer kanske aldrig till tals”. Det kan bero på svårigheter att uttrycka och formulera sig, men också handla om personlighet och läggning, där vissa barn har större behov av att prata än andra. ”Som pedagog gäller det att vara observant, att vägleda och lyssna in, men inte styra för mycket”. I den fria leken kan pedagogerna se att även de barn som inte talar i grupp eller vid samlingar, tar för sig på ett annat sätt. I den fria leken får de ett annat utrymme och bildar själva mindre grupper jämfört med när det är samling med 22-23 barn och alla ska komma till tals, men inte gör det.

Vid samling hade en idealgrupp bestått av ca tio barn, säger Petra, för att utdelningen för alla ska bli optimal. Då kan riktiga samtal bli verklighet och inte som nu, fragmentariska.

Petra nämner ytterligare en anledning till att hon föredrar den fria leken framför samling; ”Många av de saker som det läggs tid på i en samling har barnen redan lärt sig genom lek och umgänge med andra barn, t.ex. färger, veckodagar och annat”. Istället vill hon som pedagog finnas till hands för barnen, vara en närvarande resurs och ser som en stor uppgift att observera barnen. ”Observationer i form av att se, höra, men även att använda olika verktyg, t.ex. filma barnen, i syfte att uppmärksamma dem på hur de agerar gentemot varandra”.

Det Petra nämner kan tolkas som pedagogisk dokumentation, där det är lärarens uppdrag att dokumentera barnens utveckling och verksamhetens innehåll.

5.4 Socialt samspel

Linda säger att i leken måste man samarbeta annars blir det inte lek. ”Det finns väldigt många och olika moment i leken som barn måste klura ut lösningar på för att det ska fungera, därför tycker jag att leken är en stor hjälp i det sociala samspelet”. Ofta finns både saker, händelser och personer inblandade i leken, vilket kräver en hög grad av social kompetens för att kunna komma överens, t.ex. om lekreglerna, men också att det ges utrymme för diskussioner och samarbete. På så vis tränas barnen mycket i socialt samspel, anser hon.

Knutsdotter Olofsson (2003:72) menar att förutsättningarna för att lek ska kunna pågå och utvecklas är att barnen känner sig trygga och upplever harmoni. Om en del barn hela tiden får ta mer plats än andra, eller är de som vill styra leken varje gång, blir resultatet att andra barn står åt sidan och otrygghet skapas. Alla barn delaktiga i en lek behöver kunna spelreglerna, dvs. turtagning, samarbete, lyssna av varandra.

Vygotsky (1995, enligt Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson 2003:49) menar att barn trivs med att leka med andra barn som är påhittiga och tar initiativ, att kreativiteten då ökar och idéflödet stimuleras. Därigenom väcks intresse för nya frågor och lösningar vilket bidrar till en nyfiken form av lärande.

Gun anser att man kan lyfta begreppet socialt samspel till ett större perspektiv och att det då ytterst handlar om demokrati, hänsyn och empati. Man kan träna sig att bli en god människa och utveckla sin kompetens. ”I leken kan man göra fel men också träna sig i att göra rätt, att tänka, både före och efter”. Vidare menar hon att även om barn inte har den tankegången som vi vuxna har, så leder samspelet till utveckling där barnen kontinuerligt lär sig bli bättre i samspelet med andra. Samtidigt får barnen en ökad förståelse för sig själv och sin egen påverkan på andra.

Sommer (2005: 62) anser att barns utveckling styrs och formas av den omgivning eller kultur de befinner sig i samt att deras kompetens utvecklas i olika grad utifrån de möjligheter som erbjuds. Möjligheterna i sin tur är påverkade av traditioner, ibland långt tillbaka historiskt sett, materiella förhållanden, kulturformer av umgänge, beteende och förhållningssätt. Vuxna och andra barn fungerar som förebilder och vägvisare. Barn är också i hög grad medskapare i sitt eget liv och sin egen utveckling. De erfarenheter, intryck och upplevelser barnet möter bidrar till en aktiv del i deras utveckling där de själva är med och styr.

Petra tar upp det viktiga med regelverk. Att regler måste finnas i den fria leken, precis som i familjen, skolan, samhället. ”Att slåss är inte accepterat, inte heller att uppföra sig dumt eller säga fula uttryck till varandra. Stjåla från någon annan får man inte göra på förskolan, inte heller någon annanstans ute i samhället”, säger Petra.

Stöd för hennes uttalande återfinns i Läroplanen för förskolan, där det tydligt framgår att både mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar ska vara i fokus i arbetet med barnen och att det är en av förskolans viktiga uppgifter att förmedla detta. (*Läroplan för förskolan. Reviderad 2010*).

Petra säger också att de regler man har inom förskolan är identifierbara med de regler som gäller för, och styr, samhällsordningen i stort. Hennes åsikt är att barnen behöver lära sig samspel, t.ex. att förhandla, och det ska de i största möjliga mån klara av själva. Sommer

(2005: 115) uttrycker det som att "Vuxna är med andra ord utvecklingsaktörer som förmedlar samhället och kulturen till barnen". Det vill säga att vuxna vägleder barn i sitt sociala samspel.

5.5 Pedagogernas syn på fri lek och vuxenstyrd lek

Linda använder både fri lek och vuxenstyrd lek för att stödja barnen och säger "Jag tycker att i den fria leken syns barns svagheter väldigt tydligt och då ska man som vuxen gå in i leken och stötta barnen just där det behövs, för ju äldre de blir, ju mer ska de sedan kunna ta eget ansvar för sina handlingar".

Vidare säger hon att alla människor, oavsett om man är barn eller vuxen, har sin egen uppfattning av saker och ting. Därför ser hon den fria leken som ett verktyg för att lyssna in och på så sätt få en signal om vad det är barnet behöver träna sig i. "Det handlar om ett professionellt förhållningssätt, hur man som pedagog förhåller sig till barnen".

Juul och Jensen (2003: 75) nämner i sin bok att ju äldre barn blir desto säkrare blir de också på att kunna förklara hur de vill ha det, samt argumentera för det, och att markera egna gränser. Linda är inne på samma tankebanor och menar att man kan hjälpa och stödja barnen i sitt ansvarstagande genom den fria leken. Ibland behövs det att en vuxen blandar sig i leken, vilket leder till att den fria leken på sätt och vis blir vuxenstyrd, men då enbart i syfte att stödja barnen till att kunna fortsätta leken. Linda menar att det krävs professionalitet av en pedagog att finnas bland barnen för att stödja vid behov, utan att för den skull hela tiden lägga sig i leken och avbryta den.

Linda poängterar vikten av att titta på vad det är som sker i det som synes ske. Att se bakom den händelse som fångar ögat. "Det kan verka som att barn bara springer eller cyklar runt, runt, eller helt enkelt sitter och gör ingenting när det är fri lek. Men barn gör alltid något", menar hon. Ibland behöver de sitta i en håla i gräset, som hon säger, för att vara själva och reflektera, ibland behöver de farten för att kunna göra det. "Det krävs mer av mig som pedagog när det gäller den fria leken än när det är styrda aktiviteter, eftersom jag är helt närvarande men inte på vuxenstyrda villkor", säger hon.

Lindas uppfattning skiljer sig åt mot den åsikt Gun har: "Jag tycker att det bildas en form av diktatur i den fria leken, sett ur ett högre perspektiv. Utan vuxenstyrning så dominerar hierarkin, stark vinner och den svaga försvinner". Ett sätt att tolka detta är som att om det saknas vuxenstyrning redan i förskolan, där mönster och beteende läggs för framtiden, om

pedagoger reagerar men inte agerar, då är risken överhängande att barnen får med sig ett destruktivt sätt i samspelet med andra. En del av pedagogens uppdrag är att visa barn på de rätta vägar som finns, inte lämna åt dem att hitta lösningarna själv i alla situationer. För en del barn är det lättare än för andra, med interaktion och samspel. Den fria leken kan upplevas som svår om barnet inte kan koderna för samspelet med andra. En av pedagogens främsta uppgifter är att hjälpa barn att träna sig för fri lek. För den kräver ansvar, kompromisser och hänsyn. ”Det kan jämföras med att lägga pussel, det krävs även där struktur och en ram, samt att vissa bitar ska passa ihop för att kunna bli en helhet. Med andra ord kan den fria leken inte bli fri förrän barnen kan reglerna”, säger Gun och skiljer sig därmed från Lindas och Petras ställningstaganden när det gäller lekens roll för barn.

Linda och Gun är däremot eniga om, att som pedagog, ska man inte lämna barnen helt åt sig själva i leken. Om så sker ska det vara först när man arbetat med gruppen och sett att de har en strategi. Gun vill känna att hon vet vad barnen håller på med, att hon har sett att de kan hantera eventuella bråk men menar också att hon vill vara i närheten för att kunna gå in och ur leken, eftersom hon som pedagog vill att barnen har det gott och att leken ger dem någonting gott.

Petra menar att det är betydelsefullt att vuxna alltid är närvarande, för att kunna se, höra och observera barnen även när det är fri lek. Hon säger: ”De behöver oss vuxna som kan tala om och visa på vilka alternativ som finns om det t.ex. blir bråk eller meningsskiljaktigheter, för det blir det.”

Pramling, Samuelsson och Asplund, Carlsson (2003: 80) anser att barn i stora grupper behöver vuxna som stöd långt upp i åldrarna, även när de leker. Fri lek betyder att det är barnen själva som bestämmer vad de vill leka. De vuxna skall inte styra barnen, enbart hjälpa dem så att de själva kan utveckla vad de tänkt sig med leken.

En tolkning kan ge vid handen att pedagogens roll bland annat innebär att medla, vilket ofta behövs, eftersom en del barn tar mer plats än andra, även i den fria leken. Alla barn kan inte koderna för hur man leker i den fria leken. Pedagogerna finns där för att hjälpa dem praktiskt men även t.ex. genom att använda andra ord i språkbruket, stödja och förstärka beteenden och motivera till att göra nya försök.

I den fria leken ingår flera delar, bland annat det som vuxna benämner som ”den vilda leken”. Gun tar upp det och påpekar också att man ska tänka på ”lärarsyftet”. ”Jag har svårt att se något utvecklande i den vilda leken när barn t.ex. har svärd och slår varandra, skrattar, skriker, hoppar och ramlar ... Barnen kan göra det flera gånger och mena att det är lek, men jag upplever inte att det är någonting positivt eller utvecklande” Hon menar att även om

barnen bygger upp en slags strategi i denna lek där ingen vuxen får vara med, känner hon att som vuxen och pedagog ska hon gå in i leken, bryta och tala om varför hon bryter den.

Knutsdotter Olofsson (2003: 94-95,106) tar upp ”bråklek” som ett exempel på att positionera makt. Författaren anser att bråkleken har sitt ursprung i könsroller och då främst pojkars behov av att hävda och mäta sig med varandra. Hon anser att det är en form av styrkedemonstration där utmaningen är att överträffa varandra fysiskt men även psykiskt. Det som utmärker en bra bråklek är att de inblandade vet spelreglerna och inte går över några gränser; Barnen ska våga ge av sin styrka och kämpa men för att kunna göra det behöver tilliten till den andre finnas. Det är även en lek där närkontakten med en annan person ger möjlighet att öva smidighet, styrka men även känslor. En bra bråklek är spännande för de inblandade och glädjefull om spelreglerna följs.

En annan punkt som Gun pekar på är vikten av att pedagoger verkligen är lyhörda när barnen ska bestämma sin lek och lekkamrater för att det ska bli rättvist. Hon förklarar att en lek kan fortsätta flera dagar där barnen måste få möjlighet att kunna leka färdigt och med samma lekkamrater. ”När vi frågar barnen hur och varför de kom fram till just det beslutet, så tränar de också sitt intellekt, planeringsförmåga och harmoni”. De blir då hörda och sedda samtidigt som de vet att fröken lyssnar på dem och förstår varför de vill leka just den leken med just de lekkamraterna. ”Genom diskussionerna och förklaringar till de andra barnen som kanske vill vara med men inte får, ger man en signal om att leken är viktig, lika viktig som ett arbete”. Och i högsta grad en social träning i att umgås, säger hon.

Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003: 48) påstår att barn utövar makt likväl som de använder sig av demokratiska förhållningssätt när de leker. I samspelet med andra barn lär de sig att ta plats men även att släppa in de andra när det gäller medbestämmande, turtagning och maktfördelning. Barnen lär sig i leken hur långt de kan gå när det gäller eget bestämmande och lär sig samtidigt var andras gränser finns, t.ex. om de vill leka med en kamrat men den vill leka med någon annan.

Enligt läroplanen ska barn ha möjlighet att träffa vuxna, intresserade av det som sker hos barngruppen men även det enskilda barnet, för att i största mån ge varje barn möjligheter till utveckling (*Läroplan för förskolan*, Reviderad 2010). Petra menar att man inte ska lämna barnen åt sig själva, eller att avskärma dem i den fria leken. Stöd från vuxna kan behövas och då ska pedagogerna vara närvarande, även om inte i själva leken. ”Vi vuxna behövs alltid i närheten av barn eftersom frågor hela tiden dyker upp och vissa saker inte kan vänta. För barn blir en del frågor snabbt inaktuella”. Linda och Petra är överens om att det inte heller är en vuxens uppgift att presentera ”färdiga lösningar” eller svar på allt. Petra säger: ”Om det

uppstår problem i barngruppen ska vi stödja barnen. Inte ge dem färdiga lösningar utan istället försöka prata tillsammans med barnen för att de själva ska komma fram till hur de kan göra istället”. Istället behövs det att man lyssnar av barnen, för att möta dem där de är, vilket också är en förutsättning för att de ska kunna ta till sig det de hör. På så sätt bidrar pedagogen till en utveckling av leken, anser Petra.

Petras erfarenhet däremot av att låta barnen komma med egna lösningar är god, och säger att det sällan händer att barnen sätter sig på tvären om de själva får komma överens med sin kompis. Däremot blir det lätt konflikter om de vuxna blandar sig i och kommer med vuxenlösningar. Här har Petra positiv erfarenhet av att filma barnens lek. Pedagogerna får, enligt Petra, möjlighet att göra pedagogiska reflektioner kring det som skett. Det ges värdefull kunskap om effekten av ett visst handlande och bemötande i en situation och ger dem möjlighet att kontinuerligt uppdatera förhållningssätt och agerande.

Det Petra säger innebär att både pedagoger och barn får tillfälle att se på sitt eget agerande och ges möjligheter att diskutera och reflektera kring det som har filmats. Det kan handla om situationer som uppstått i leken som inneburit konflikter, men i hög grad också hur man behandlar och tilltalar varandra i leken. Att filma innefattar också att man får med det som sker i bakgrunden och som ögat inte hinner uppfatta vid första anblicken.

Petra tycker också att hon som pedagog och vuxen agerar ”*bollplank*” för barnen. Det är många frågor som det ska svaras på men det är inte alltid som de vuxna kan svara. Där menar hon att det är viktigt att förmedla det också, att vuxna inte alltid kan allt, men att det går att finna svar genom att hitta information på andra sätt, t.ex. genom att fråga någon annan eller söka via bibliotek och internet. Juul och Jensen (2003: 93) skriver om att den som lär känna sig själv och sina egna reaktioner också har lättare för att klara av sin egen osäkerhet eller känsla av tillkortakommande. Man kan för tillfället känna att man kanske borde veta, t.ex. svaret på en fråga, men istället för att stå svarslös går det att säga ” Jag är osäker på svaret men säker på vad jag ska göra med min osäkerhet”. I arbetet med barn är detta värdefullt, de blir lugnade och känner trygghet av igenkänningen att vuxna också upplever det som de upplever. Och att det går att göra något åt det.

5.6 Verksamhetens förändring och dess påverkan på barn och pedagoger

Linda tycker att man ska observera för att se om de rutiner man har, verkligen fungerar för den aktuella barngruppen. ”Jag tycker att det fungerar bättre med barnen nu efter att vi nyligen förändrat rutinerna för verksamheten, där vi ökat utrymmet för den fria leken till förmån för den vuxenstyrda som innebar mer samlingar”. Förändringen kom till stånd genom pedagogernas omröstning, eftersom det ansågs att den fria leken var mer betydelsefull än den vuxenstyrda och borde få mer plats. ”Tidigare hade vi långa samlingar med vuxenstyrda aktiviteter, och med avbrott för lunch och mellanmål blev det en väldigt upphackad dag, med ständiga avbrott för barnen. Det innebar att det sällan blev någon helhet i deras lek”. Därför bestämde det att ge den fria leken mer utrymme i verksamheten, vilket har lett till att barnen leker färdigt utan att bli avbrutna hela tiden.

Linda understryker vikten av att kontinuerligt reflektera och utvärdera verksamhetens innehåll utifrån hur det fungerar för de barn man jobbar med för tillfället.

”För mig är det svårare att vara pedagog i den nya verksamhetsmodellen”, säger Gun och menar vidare att fri lek också är en lärandeprocess, men att hon själv har lättare för att arbeta i den gamla konstellationen där man har daglig samling. På så sätt försvann en del av de rutiner som Gun uppfattar som viktiga, rutiner som är och ger barnen ett sammanhang. Som exempel nämner hon att de varje morgon hade en samling där de använde dockor för att se vilka som var där (kontroll av närvaron), och samtidigt berättade för barnen vilken veckodag det var, planeringen för just den dagen osv. Allt det togs bort och nu ska alla barn ut direkt efter frukost. Gun var inte positiv till förändringen men omröstningen avgjorde, och nu har de arbetat med den nya modellen ett tag men av olika skäl inte hunnit utvärdera det, vilket hon ser som en brist. ”Jag saknar struktur i mitt arbete nu”, säger Gun.

Genom uteleken ges barnen möjlighet att använda sig av både vatten, sand och olika lekmaterial, att få gräva, cykla och borsta och få prova allt, men Gun menar att uteleken också kan bli till ett destruktivt mönster om inte pedagogerna har koll. Hon upplever inte att det finns en planerad utomhusverksamhet på Solens förskola.

Hösten innebär alltid förändringar i förskoleverksamheten och där efterlyser Gun planering för verksamheten, syfte och mål och att det ger struktur åt verksamhets- och årsplanen. Likaså ska det finnas enhetlighet kring den planering som gäller, och inte variera beroende på vem som är kollega för dagen.

Gun anser att pedagogerna ska vara noga med den fria leken och inte bara ska släppa barnen. ”Den fria leken innebär också mycket planering, förberedelser kring vad vi är vana vid och vad barnen behöver”, säger hon.

Knutsdotter Olofsson (2003: 117-118) påpekar att lek behöver näring och entusiasm och inte har sitt ursprung i ingenting. Leken som uppstår gör det av en anledning. Den behöver också vuxna som kan vara närvarande, som förstår språket i leken och som därigenom också förstår barnens språk. En viktig funktion som pedagogen har, enligt henne, är att kunna vara behjälplig i att skilja på vad som är dikt och verklighet, samt att hjälpa till att bibehålla lekens harmoni genom att tala om när regler överskrids

Till skillnad mot Gun så upplever Petra att hon själv trivs bättre med arbetet nu men att det också är till fördel för barnen i och med det ökade utrymmet för fri lek. Direkt efter frukost får barnen komma ut och springa av sig, röra sig och blir på så sätt mer lugna och uppmärksamma när det är dags att komma in och jobba med det tema de har tre dagar per vecka. Temadagarna har de valt att förlägga tisdag, onsdag och torsdag eftersom kontinuiteten blir större och känslan av helhet mer märkbar för barnen. Petra upplever att barnen nu har lättare för att lyssna till information, att ta till sig de fakta som pedagogerna lägger fram och också, på ett mer koncentrerat sätt, kan resonera kring fakta och tema”.

Petra anser att ”Learning by doing” är oslagbart och nämner en dag då de besökte och red på hästar. Här fick barnen klappa, borsta, leda och rida hästar. Frågor kom upp hela tiden. Det var frågor som kunde besvaras eller få svar direkt, samt tankar och idéer som kunde prövas på plats. Petra betonar att snabbare och mer givande inläring sker här, än om hon visar upp en plansch med en häst och talar utifrån den. ”Samma sak med en skogstur, där barnen får med sig dofterna, den fysiska närvaron av skogen, samtidigt som de kan uppleva tystnaden som finns i en skog, en tystnad som inte enbart kan beskrivas om man aldrig varit i en skog. Man måste uppleva den och den behöver upplevas med hela kroppen”, menar hon och tillägger att ju mer ett barn får vara med om, ju högre förståelsegrad har det om de t.ex. sedan läser en bok tillsammans, som handlar om skogen.

6. Diskussion

Utifrån resultatbilden framstår tre viktiga aspekter på fri lek som presenteras här; Synen på den fria lekens betydelse, olika uppfattningar på delaktighet i barns lek samt pedagogernas förhållningssätt. I det här kapitlet diskuteras och besvaras frågeställningarna. Diskussionen kommer att återknytas till teorier och tidigare forskning. I slutet kommer studien att kritiskt granskas, och förslag på fortsatt forskning kommer att ges.

6.1 Pedagogernas syn på den fria lekens betydelse för barns sociala utveckling och lärande

Med hänvisning till vad pedagogerna tycker, författarna skriver och vad det står i styrdokument, kan man se leken som en grund för barns utveckling och lärande. Den fria leken ger barnen möjlighet att utveckla sig inom olika områden, som exempelvis social kompetens och samspel, samt en möjlighet att gestalta påhittade situationer som tillfredsställer deras behov.

Vygotskijs sociokulturella teori, enligt Lillemyr (2002) pekar på att barn i leken övar samspel och kommunikation med andra. Samtidigt med detta bearbetar barnen också sin verklighet, omvärld och utvecklar fantasin. Då blir leken en social träning där samarbetsförmågan utvecklas och finner form.

Samtliga pedagogers syn på leken var att den är viktig och spelar stor roll i barns utveckling. De menar alla att leken berikar barnen på flera sätt eftersom de samtidigt lär sig mycket om livet, dels genom att spegla sig i umgänget med andra, vilket också leder till ökad förståelse för andra, både barn och vuxna, dels öppnar upp för oändliga möjligheter till utforskning. Pramling Samuelsson (1999), enligt Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson, 2003: 210) betonar vikten av det meningsskapande innehåll som erbjuds genom lek och lärande och som även innefattar en förståelse av sig själv och sin egen omvärld.

Detta var något som två av pedagogerna tog fasta på. De berättade om fördelarna med att låta barnen vara med vid de kreativa processer som förskolan erbjöd i samband med bl.a. försköningen av ytterområdena, trädplantering och annat, och hur det påverkade barnen positivt. Samt hur de kopplade detta till temat livslångt lärande som speglas i läroplanen.

Samtliga pedagoger kopplar den fria leken till social kompetens och menar att i leken måste barn förhandla, utveckla strategier och kompromissmöjligheter, vilket gör att deras sociala

kompetens och samspel ökar. I undersökningen nämnde en av pedagogerna också att man kan lyfta begreppet socialt samspel till ett större perspektiv och att det då ytterst handlar om demokrati, hänsyn och empati. Att barn i leken kan träna sig att bli en god människa och god vän, och utveckla sin sociala kompetens.

Johansson (1999: 227-228) menar att det i barnens tillvaro på förskolan framträder viktiga etiska värden, lika de man möter i övriga samhället. Två värden är mer tydliga än andra, enligt henne.”... Barnen strider för rättigheter och värnar om andras väl”, samt ”... Värden av rättigheter rör rätt till saker och kamrater”. Dessa två värden beskriver hon så här: Värdena innebär att barn tar gemensamt ansvar för varandra, skyddar varandra både kroppsligt och emotionellt, och är i grunden intresserade av samspel med andra.

Samtliga pedagoger ansåg leken som viktig för barns utveckling inom flera andra områden; fantasi, kreativitet, men även att barn genom leken ges möjlighet att bearbeta tidigare upplevelser och gestalta sina erfarenheter.

Vygotsky (1995), enligt Pramling, Samuelsson och Asplund, Carlsson (2003:49) menar att barns inspiration och kreativitetslusta väcks och stimuleras i samspel med andra barn. Barn tar stort intryck av varandra, lockas av varandra i fantasi och kreativitet och utvecklar sin utforskningsförmåga och lär sig nya saker i form av upptäckande, vilket kan ses som den *närmaste utvecklingszonen* där barn visar vad de lärt sig och kan klara av på egen hand, och det som de kan klara med hjälp av andra barn eller vuxna.

Pedagogerna tar också upp det fokus som präglar leken i förhållande till samlingarna. Två anser att det är viktigare med den fria leken eftersom den sker på barnens villkor och därmed underlättar som för inläringen. De tycker också att delar av det som tas upp under samlingarna snabbt är gammal kunskap för barnen, eftersom de redan lärt sig så mycket innan genom samspel med andra, t.ex. datum, dag, etc. men även att det kan vara en påfrestning för barnen att sitta stilla en timme. Det är då lätt att de tappar fokus, det spritter i kroppen och tankarna far iväg. En av pedagogerna menar däremot att samlingarna är viktigare som inlärningsfunktion, eftersom det är lättare för pedagogerna att hålla koncentrerat fokus på en viss sak, tema eller ämne, men också att det är viktigt för barnen att lära sig att lyssna koncentrerat.

De som är för fri lek i högre grad än samling tycker att det är lättare för alla barn att komma till tals i den fria leken, till skillnad mot vid samlingarna, där den som är lite tystare av sig och inte heller är bekväm med att prata i grupp, blir ännu tystare.

Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003: 210-214) menar att barn behöver få utrymme att skapa en egen värld, egen kultur i leken, samtidigt som det är av betydelse att vuxna är närvarande, dock utan att blanda sig i eller ta över. Enligt författarna kan ”lek och lärande betraktas som sammanflätade”. Barns fantasi och tankeaktivitet agerar fritt och det kan därmed vara svårt för en vuxen att specifikt säga om det rör sig om lärande eller lek.

En av pedagogerna nämnde den ”vilda leken”, vilket även har kallats ”krigsleken” och ”bråkleken” av olika författare, Knutsdotter Olofsson och Hangaard Rasmussen. Det var intressant att pedagogen använde samma begrepp som finns i böckerna. Men däremot hade hon en annan uppfattning av den typen av lek och ansåg inte att hon kunde se någon utveckling i den. Knutsdotter Olofsson (2003) menar att pojkars speciella problematik och deras behov av att utmana sig i tuffhet tar sig uttryck i dessa lekar. Hon anser att bråkleken är bra för barns kropp och smidighet och menar också att den kan ses som positiv om deltagarna kan och följer reglerna. Enligt författarna är det en problematik som speciellt tillskrivs pojkar, däremot har ingen av de intervjuade pedagogerna uttryckligen kopplat begreppet till just pojkar. Själv anser jag att det är ett viktigt perspektiv att bära med sig i rollen som pedagog. Att ha den professionella förmågan att även se bråkleken ur olika perspektiv och inte enbart påverkas av vad det är som sker, utan att kunna se bakom. Hangaard Rasmussen (1993:82–83) menar att bråkleken kan tyckas vara kaotisk utifrån sett, men på lång sikt kan innebära en hel del förändringar för barnet i form av ordning och sammanhang. Vidare menar författaren att de signaler som bråkleken kan ge, när barnen springer runt och slåss, lätt kan misstolkas även av vuxna. Pojkars beteende kan uppfattas som aggressivt och de riskerar därmed i högre grad att ses som ”dåliga” på att leka. Humphreys och Smith menar att:

Inget kan vara felaktigare, det visar den moderna forskningen. Det är stora och individuella skillnader mellan hur mycket tid olika förskolebarn ägnar åt bråklekar. De som har en förkärlek för denna typ av lekar tycks vara mer sociala, mindre intresserade av stillasittande lekar och föga aggressiva. Den generella slutsatsen är att bråkleken är en normal och sund del av beteendepertoiren hos jämnåriga barn. Vissa förhållanden antyder å andra sidan att de barn som redan har beteendeproblem eller är aggressiva kan ha svårt för att delta i bråklekar. De missförstår och svarar aggressivt på dess signaler (Humphreys och Smith citerade i Hangaard Rasmussen, 1993: 83).

Sammanfattningsvis kan leken ses som en social aktivitet där barn tränar sitt samspel och sin sociala kompetens. Samspelet i barns lek innefattar att upptäcka och uppfatta saker hos sig själv och andra samt att få testa nya idéer, ta hänsyn, pröva sig själv och agerandet gentemot omgivningen. Detta är en primär del av den *sociokulturella* teorin där leken kan ses som en positiv social aktivitet, där barnet själv och kamraterna påverkas, vilket i sin tur leder till utökad gruppdynamik och gruppgemenskap.

Även den vilda leken kan ses som ett positivt redskap. Som pedagog behöver man då vara säker och uppmärksam på att barnen inte försöker utnyttja varandra till att få övertag eller skada varandra på riktigt, men också att de har kommit överens om att slåss på lek och därmed förstått när det är dags att sluta. Detta ger barnen möjlighet att testa och kontrollera sina behov och känslor samt utveckla dem i samspel med kamraterna, d.v.s. man kan ”bråka” men ändå ha en bra känsla eftersom man är delaktig och överens om att hålla på reglerna.

6.2 Pedagogernas olika uppfattningar kring egen inblandning i och styrning av barns lek

Pedagogerna menar att det är betydelsefullt att vuxna alltid är närvarande, för att kunna se, höra och observera barnen även när det är fri lek.

På Solens förskola ges barnen stort utrymme för den fria leken. Pedagogerna ville inte se den fria leken som helt fri, åtminstone inte utan vuxnas inblandning. Däremot skilde det sig åt när det gäller i vilken omfattning de vuxna skulle blanda sig i den fria leken. En pedagog menar att barn inte vet hur de ska leka den fria leken förrän de lärt sig koderna för detta, av de vuxna. Hon anser också att vuxna verkligen måste vara lyhörda när barnen ska bestämma sin lek och lekkamrater för att det ska bli rättvist.

De övriga två menar att barns fria lek ska vara fri, och ger möjligheter till observation och att gå in i leken för att styra upp när det behövs. Här togs det även upp möjligheter till dokumentation både i förebyggande och situationsbetingade syfte.

Sammanfattningsvis när det gäller deras olika syn på delaktigheten kan sägas att de alla är eniga kring sin egen roll som pedagog, att de har en betydelsefull funktion som stödjande, närvarande och lyssnande, både i och utanför leken.

Johansson (2001:138) skriver att det är av stor betydelse med vuxnas närvaro och deras möjligheter att uppfatta och se det som sker mellan barnen. Enigheten pedagogerna emellan

gäller däremot inte tidsaspekten, hur länge och hur mycket de vuxna ska vara delaktiga, och de har också olika syn på hur fri från vuxeninblandning den fria leken egentligen ska vara.

6.3 Pedagogernas förhållningssätt

Två av pedagogerna säger att när det uppstår konflikter, ska man avvakta och se hur barnen försöker lösa problemet på egen hand. De vill inte att vuxna ska ge barnen färdiga lösningar, utan istället ställa öppna frågor, vägleda dem åt rätt håll och låta dem tänka på saken själva. De såg konflikterna i leken som något positivt. Någoting man kan använda för att stödja barnet i sin svaghet.

En av pedagogerna anser däremot att den fria leken kan upplevas som svår om barnet inte kan koderna för samspel med andra och ifall vuxenstyrning saknas, ökas risken för hierarki och maktspel. Hon menar vidare att om barnen får destruktiva mönster med sig redan från förskolan, ökar risken för sämre samspel senare i livet. En av pedagogens viktigaste uppgifter, enligt henne, är att visa barn de rätta vägar som finns, att träna dem för fri lek, inte låta dem hitta lösningarna själva, eftersom den fria leken kräver ansvar, kompromisser och hänsyn.

Johansson (2001:160,182) menar att barn behöver vuxna i sin närhet, vuxna som kontinuerligt arbetar med värdegrunden, ger barn tid till reflektion och arbetar med öppna frågor som möjliggör reflektion. Juul och Jensen (2003: 56) menar att det är avgörande med en bra dialog. Dels med vuxna som tar sig den tid som behövs, dels i utrymmet att få vara ensamma eller med kamrater, för att lära sig hitta sig själva. När barnens spontanitet gör att de för stunden lever ut det som de upplever, krävs det lyhördhet av omgivningens vuxna. Barnens intentioner är kanske egentligen grundade i något annat, som de har svårt att ge uttryck för, eller inte själva vet om.

Sammanfattningsvis kan konflikter ses som möjligheter, både för vuxna och barn, till att synliggöra etiska dilemman, förhållningssätt och att det finns möjlighet att gå vidare, ta ett steg till, när konflikter uppstår. Åldern behöver inte vara ett hinder för dessa etiska diskussioner med barnen, svaren inte heller alltid det väsentliga, utan det avgörande är istället att man som pedagog hjälper barnen till funderingar kring reaktioner och följderna av en händelse.

6.4 Kritisk reflektion och slutsats

Den här uppsatsen har hjälpt mig till en fördjupad förståelse när det gäller betydelsen av barns lek i förhållande till deras utveckling och lärande.

All litteratur jag läst och studien som jag har genomfört har gett mig mycket kunskap som jag kommer att ha användning av inom mitt framtida yrkesval och jag upplever att mina perspektiv har breddats. All nyvunnen kunskap har hos mig också skapat en insikt om hur mycket mer kunskap det finns att inhämta, via litteratur, tidigare forskning, men även genom kollegor ute i arbetslivet med all sin bredd av arbetslivserfarenhet.

Syftet med denna studie var att undersöka pedagogers syn på den fria leken. Uppsatsen utgår från pedagogernas uppfattningar och upplevelser av den fria lekens betydelse för barns utveckling och lärande.

Kunde jag arbetat med denna studie och uppsats på något annat sätt? Har jag nått det resultat jag förväntade mig? Till en början hade jag ambitionen att intervjua ett större antal pedagoger, men sedan valde jag att göra tre längre intervjuer. En slutsats man skulle kunna dra är att samtliga pedagoger är medvetna om lekens betydelse för barns konflikthantering, sociala kompetens och göranden/ handlingar.

Avseende konflikthantering i samband med barns lek verkar närvaron av vuxna vara avgörande. Det är inte de vuxnas eller barnens egna lösningar som är viktiga i första hand, utan istället pedagogernas närvaro som gör att de kan observera och vara närvarande i det som sker. Närvaron gör att man kan ta upp och diskutera det som sker för stunden. Det vill säga att om man finns till hands utan onödiga dröjsmål så räcker det ofta, och gör skillnad.

När det gäller den sociala kompetensen finns en enighet hos pedagogerna att barnen genom leken ständigt tränar sitt hänsynstagande, samspel, turtagning och förståelsen för sig själv och omgivningen. När det gäller barns göranden/handlanden är det även de små sakerna i barnens lek som kan vara av stor betydelse. Även att sitta i en håla i gräset och fundera kan vara av stor betydelse, likväl som valet av lekkamrater.

Referenser

Dysthe, Olga (2001). "Sociokulturella teoriperspektiv på kunskap och lärande". I Dysthe, Olga (Red), *Dialog, samspel och lärande*. (s.31-74) Lund: Studentlitteratur.

Forskningsetiska principer inom humanistiska-samhällsvetenskaplig forskning (2002). Stockholm: Vetenskapsrådet

Hangaard Rasmussen, Torben (1988). *Leken: det stora äventyret*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Hangaard Rasmussen, Torben (1993). *Den vilda leken*. Lund: Studentlitteratur

Hägglund, Kent (1989). *Lekteorier*. Solna: Esselte studium

Johansson, Eva (1999). *Etik i små barns värld: om värden och normer bland de yngsta barnen i förskolan*. Diss. Göteborg: Univ.

Johansson, Eva (2001). *Små barns etik*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Johansson, Eva & Pramling Samuelsson, Ingrid (2007). *"Att lära är nästan som att leka": lek och lärande i förskola och skola*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Juul, Jesper & Jensen, Helle (2003). *Relationskompetens i pedagogernas värld*. 1. uppl. Stockholm: Runa

Knutsdotter Olofsson, Birgitta (2003). *I lekens värld*. 2. uppl. Stockholm: Liber

Läroplan för förskolan, Reviderad (2010). Skolverket

Lillemyr, Ole Fredrik (2002). *Lek - upplevelse - lärande i förskola och skola*. 1. uppl. Stockholm: Liber

May, Tim (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur

Hengameh Moradzad

Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 3 [uppdaterad] uppl. Lund: Studentlitteratur

Pramling Samuelsson, Ingrid & Asplund Carlsson, Maj (2003). *Det lekande lärande barnet: i en utvecklingspedagogisk teori*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Repstad, Pål (1988). *Närhet och distans, Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Sommer, Dion (2005). *Barndomspsykologi: utveckling i en förändrad värld*. 2, [reviderad och utökad] utg. Hässelby: Runa

Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Tullgren, Charlotte (2003). *Den välreglerade friheten: att konstruera det lekande barnet*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2004

Tillgänglig på Internet: http://www.lub.lu.se/luft/diss/soc_474/soc_474.pdf

Bilaga 1, Intervjufrågor

1. Vad heter du och hur gammal är du?
2. Vad har du för utbildning?
3. Hur länge har du arbetat som pedagog inom förskolans verksamhet?
4. Hur länge har du arbetat på den här förskolan?
5. Hur viktig, anser du, att leken är för barn?
6. Vad anser du om den fria leken på förskolan?
7. Vad anser du att barn kan utveckla genom den fria leken? Ge exempel.
8. Vad anser du om den fria lekens betydelse för barns lärande? Ge exempel?
9. Hur brukar du, som pedagog, använda leken som ett verktyg?
10. Vad anser du om den fria leken i förhållande till den vuxenstyrda leken?